

تحلیل الگوهای مدیریت شهری در ایران با تاکید بر مدیریت استراتژیک در کلان شهر تبریز^۱

محمد رضا رضائی آقامیرلو

دانشجوی دکتری تخصصی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

محمد رضا پور محمدی^۲

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

کریم حسین زاده دلیر

گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۰/۱۲ تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۲۴

چکیده

پژوهش حاضر با بررسی و تحلیل الگوی فعلی مدیریت فعلی کلانشهر تبریز از بعد توانایی‌های مدیریت بهینه و مناسب اقدام به مطالعه شکاف موجود بین سیستم سنتی و رویکرد مدیریت استراتژیک نموده است. نتایج حاصل از مطالعه شش بعد تحلیلی الگوی فعلی مدیریت شهری تبریز برای مولفه‌های اجرایی، اقتصادی، تصمیم‌گیری، عملکردی، مشارکتی و هوشمندسازی برابر با ۲,۲۷ در طیف لیکرت بوده است. نتایج حاصل نشان داد که میانگین کل این بخش کمتر از ۳ بوده و از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست. همچنین نتایج حاصل از مطالعه چهار بعد تاثیر گذار در توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک برای مولفه‌های ارتباطی، نگرشی، نهادی و هنجاری برابر با ۲,۵۰ بوده که شاخص‌های مدنظر پژوهش نیز کمتر از امتیاز ۳ بوده و از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست. در راستای بررسی میزان همبستگی بین شاخص‌های مدیریت فعلی و مدیریت استراتژیک اقدام به اجرای آزمون همبستگی پیرسون گردید. نتایج پژوهش نشان داد که ارتباط مثبت و معنی داری به میزان $+0,594$ بین دو متغیر وجود دارد. در راستای پیش بینی تاثیر متغیر مستقل بر روی متغیر وابسته از رگرسیون ساده استفاده گردید. بالاترین ضریب رگرسیونی استاندارد شده مدیریت فعلی شهر تبریز در این پژوهش برای مولفه‌های عملکردی برابر با $0,475$ و مولفه‌های هوشمندسازی برابر با $0,383$ می‌باشد که نشانگر میزان تاثیر متغیر مستقل (مدیریت استراتژیک شهری) بر متغیر وابسته (مدیریت فعلی شهر تبریز) است. این موضوع بیانگر تاثیرات و توانایی‌های مدیریت استراتژیک در مدیریت بهینه کلانشهر تبریز می‌باشد.

واژگان کلیدی: مدیریت، مدیریت شهری، مدیریت استراتژیک شهری.

۱- این مقاله مستخرج از پایان نامه دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری با عنوان "تحلیل الگوهای مدیریت شهری در ایران با تاکید بر مدیریت استراتژیک در کلان شهر تبریز" در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرند به راهنمایی دکتر محمد رضا پور محمدی می‌باشد.

۲- (نویسنده مسئول) mohammadrezarezaei838@gmail.com

طرح مسأله

یکی از ویژگی‌های چند دهه اخیر، شهری شدن و جهانی شدن شهرها می باشد. این خصیصه بویژه در کشورهای در حال توسعه از جمله ایران که با رشد شدید شهرنشینی مواجه است، بیشتر نمود دارد. در حال حاضر این وضعیت به یک بحران بزرگ در نحوه مدیریت توسعه شهری و شهرسازی منجر شده است (سیاف زاده و بدری فر، ۱۳۸۷: ۳۵). مدیریت شهری بعنوان متولی اداره و توسعه همه جانبه و پایدار سیستم شهری در تمامی ابعاد و حوزه‌های شهری بوده و در برگیرنده هر نوع برنامه‌ریزی شهری است (بابایی و ابراهیمی، ۱۳۹۵: ۱۷). حوزه مدیریت شهری و سازمان های محلی در تمام کشورها یا سازمان دولتی تلقی می گردند و یا بخش عمومی محسوب می شوند (فاروقی، ۱۳۹۰: ۸۸). الگوهای مختلف مدیریت شهری در ایران (در ادوار گذشته)، بسته به سبک مدیریتی کلان در کشور، دستخوش تغییر بوده و در برخی موارد، جایگاه و هویت مدیریت شهری در سیستم کلان مدیریتی، نامشخص و مبهم بوده است (نظریان و رحیمی، ۱۳۹۱: ۱۱۳). در این بین، کلانشهرها بعنوان مراکز ثقل تصمیمات سیاسی و اقتصادی در سطح منطقه، از نظر القای الگوهای توسعه شهری نقشی پر رنگ داشته و الگوهای مدیریت شهری حاکم بر آنها در سایر نقاط شهری حوزه نفوذشان اثر گذار است (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷۶). در این شرایط لازم است الگوی رایج مدیریتی با حرکتی اساسی به سمت ایجاد مدیریت یکپارچه شهری، کاهش تعدد مدیریت و ایجاد هماهنگی بین سازمان های مجری مدیریت شهری با محول نمودن وظایف بنیادی به شهرداری پیش رود. کلانشهر تبریز بعنوان متروپل منطقه‌ای شمالغرب کشور، نقشی اساسی را در فرایندهای کالبدی، اقتصادی و اجتماعی در سطح منطقه عهده دار بوده و الگوی مدیریت شهری حاکم بر آن نیز در توسعه شهری و منطقه‌ای شهر و حوزه نفوذ آن تاثیر گذار است. با توجه به تاسیس اولین بلدیة کشور در تبریز و تحقق امر مدیریت شهری در این شهر، مفهوم مدیریت شهری و چرایی آن حائز اهمیت ویژه‌ای است. مشکل اصلی مدیریت شهری در تبریز نبود الگوی مشخص و یکپارچه مدیریت شهری با دیدی استراتژیک در ادوار مختلف بصورت پیوسته بوده است. برنامه‌ریزی استراتژیک به عنوان یکی از ابزارهای مدیریتی مورد استفاده در سازمان ها با هدف تعیین جهت‌گیری‌های کلان استراتژی‌های اصلی سازمان، می‌تواند در این زمینه مورد اقبال و توجه فراوانی قرار گیرد. استفاده روز افزون و تعمیمی قابل توجه مفاهیم مرتبط با برنامه‌ریزی استراتژیک در نیم قرن اخیر، این مفهوم را به جزء لاینفک مدیریت شهری تبدیل کرده است. لذا در این راستا پژوهش حاضر ضمن ارزیابی چالش ها و موانع پیش روی مدیریت شهری در ایران سعی دارد بر ضرورت به کارگیری رویکرد استراتژیک در فرایند برنامه‌ریزی شهری در ایران به صورت عام و کلانشهر تبریز به صورت خاص پردازد. بدین معنا در وهله اول مؤلفه‌های کلیدی برنامه‌ریزی استراتژیک مشخص شده و سپس نقش این عوامل در تحقق و پیاده سازی برنامه‌ریزی استراتژی مورد ارزیابی و واکاوی قرار می گیرد تا از این منظر بتواند با اجتناب از نگارش های سنتی مدیریت شهری رویکرد جدیدی را در مدیریت فضاهای شهری بکار گیرد. در این بین الگوی مدیریت استراتژیک به شکل برجسته‌تری در ارتباط با کلانشهر تبریز مورد مذاقه و بررسی قرار می گیرد.

مبانی نظری

مدیریت

مدیریت فرآیند سازمانی است که شامل برنامه‌ریزی استراتژیک، تعیین اهداف، مدیریت منابع، استقرار دارایی‌های انسانی و مالی مورد نیاز برای دستیابی به اهداف مورد نظر به همراه پایش عملکردی نتایج. مدیریت. همچنین شامل ضبط و ذخیره سازی اطلاعات برای استفاده بعدی و درون سازمانی نیز می‌باشد (Knowledge Management Terms, 2009: 465). مدیریت فرایند به کارگیری مؤثر و کارآمد منابع مادی و انسانی در برنامه‌ریزی، سازماندهی، بسیج منابع و امکانات، هدایت و کنترل است که برای دستیابی به اهداف سازمانی براساس نظام ارزشی مورد قبول صورت می‌گیرد (هارولد کونتز و همکاران، ۱۳۸۰: ۲۴).

مدیریت شهری

مدیریت شهری یک مفهوم جامع است که هدف آن تقویت ظرفیت دولت و سازمان های غیردولتی (NGO) به همراه شناسایی گزینه‌ها و خط مشی برنامه‌ها و پیاده سازی آنها برای دستیابی به نتایج مطلوب است (Ronald McGill, 1998: 465). مدیریت شهری عبارت است از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر (صرافی و عبدالهی، ۱۳۸۷: ۱۲۱). مدیریت شهری، یک مقصد دوجانبه دارد: برنامه‌ریزی برای بهبود و نگهداری زیرساختها و خدمات شهری، و مطمئن شدن از اینکه حکومت شهری در یک وضعیت مناسب قرار دارد (Wong & Others, 2006: 645). چنانچه شهر همچون سازمانی در نظر گرفته شود که در راس آن عنصری برای اداره امور کنونی و برنامه‌ریزی آینده آن نیاز باشد، این عنصر را می‌توان مدیریت شهر نامید (کیا کجوری و ملک محمدی زنجان، ۱۳۸۵: ۳). به اعتقاد برخی نویسندگان، امروزه مدیریت شهری بیش از آن که نهادی دولتی - خدماتی باشد، نهادی سیاسی است که لازم است با در پیش گرفتن یک رویکرد کل نگر و فراگیر، کلیه ترتیبات و مناسبات حاکمیتی را تضمین کند (Rakodi, 1998: 211 & McGill, 1998: 466).

مدیریت استراتژیک شهری

مدیریت استراتژیک شهری، فرآیند فراهم آوردن چشم انداز دراز مدت از آینده شهر است که بر پایه آن برنامه‌های اجرایی کوتاه مدت تهیه می‌شود. تمرکز مدیریت استراتژیک شهری، تقویت اقتصاد رقابتی و کاهش فقر، بهبود شرایط محیط زیست، ساختار شهر و زیر ساخت‌ها و جنبه‌های مالی را در بر می‌گیرد (Cities Alliance, 2006: 2). به عبارت دیگر طراحی یک سیاست توسعه است که تلاش می‌کند نتایج قابل اجرا منطبق بر شرایط متغیر حاکم بر محیط شهری و همچنین تغییرات ناشی از موقعیت رقابتی شهر را تدوین نماید (World Bank, 2000: 11). در این نوع مدیریت، نظارت از اجرا جدا نیست و همزمان با اجرا وجود دارد. (رفیعیان و گلپایگانی، ۱۳۸۶: ۳۳). مور هدف از مدیریت استراتژیک در سازمان های دولتی و غیر انتفاعی را ایجاد ارزش از طریق ارتقاء بهره‌وری مردم و کالاهای همگانی با هزینه‌ای معقول بیان کرده است (Bryson, 2011: 11). دفتر ملی دولت‌های محلی کشور نیوزیلند نیز در تعریف خود از مدیریت استراتژیک آن را مرور و بررسی موضوعات برنامه‌ریزی و توسعه در چارچوبی جامع و شناسایی حوزه‌های مهم جهت انجام اقدامات بلند و کوتاه مدت میداند (امامیان، ۱۳۸۶: ۱۸).

اهداف مدیریت استراتژیک شهری

اهدافی که باید در تمامی مراحل تهیه و اجرای مدیریت استراتژیک شهری مد نظر باشند، عبارتند از: "دستیابی به مدیریت و حاکمیت شهری بهبود یافته؛ دستیابی به رشد اقتصادی پایدار و اشتغالی فراينده برای شهر؛ کاهش فقر و پایداری روند کاهشی آن". از دیدگاه بانک جهانی، اصول پایه حاکم بر برنامه‌ریزی استراتژیک شهری در مواردی نظیر قابل زندگی بودن، رقابتی بودن، توانایی مالی داشتن و خوب مدیریت و اداره شدن تلقی می‌شود (World Bank, 2006: 21). اصول فوق چهار رکن اساسی مدیریت استراتژیک شهری را تشکیل می‌دهند که عبارتند از: قابلیت زندگی، رقابتی بودن، توانایی مالی داشتن، مدیریت و حاکمیت خوب شهری (عناصر حاکمیت خوب شهری عبارتند از: حساب پس دهی، شفافیت، اصل رقابتی بودن) (رفعیان، ۱۳۸۶: ۳۳).

الگوهای مدیریت شهری

- ماکس وبر و نظریه دیوان سالاری

وبر ۵ اصل مهم را در مدیریت به شرح ذیل مطرح می‌کند که عبارتند از: ۱- اصل تقسیم کار وظیفه‌ای ۲- اصل تمرکز اختیارات ۳- اصل اعمال ضوابط بجای روابط ۴- اصل تدوین آیین نامه مقررات و قوانین برای کلیه امور ۵- اصل ثبت و ضبط کلیه اموال و اقدامات و عملیات.

او در بحث سازمانی از سلطه و اقتدار نیز نام می‌برد و سه نوع سلطه را تعیین می‌کند: "سلطه عقلانی، سنتی و کاریزما". سلطه عقلانی نوعی از سلطه است که مبتنی بر اعتقاد به قانونیت دستورها و قانونیت عناوین فرمان دهی کسانی است که سلطه را اعمال می‌کنند. سلطه سنتی سلطه‌ای است مبتنی بر اعتقاد به خصلت مقدس سنن کهن و مشروعیت قدرت کسانی که بنا به سنت مامور اعمال اقتدارند. سلطه کاریزماتیک سلطه‌ای است که مبتنی بر فداکاری غیر مادی نسبت به کسی که تقدس یا نیروی قهرمانه شخصی اش و نظم ملهم از آن یا ایجاد شده از سوی آن توجیه کننده آن است. وی بر اساس مفهوم سلطه عقلانی خصایص سازمان بوروکراتیک را تحلیل می‌کند و بر اساس مفهوم سلطه به بحث درباره ی توسعه و تمایز یابی تدریجی آن می‌پردازد (وبر، ۱۳۶۹: ۶۳-۸۷).

- برایان مک لالین و نظریه حاکمیت و مدیریت شهری

"برایان مک لالین" شهر را به عنوان یک سیستم باز در نظر می‌گیرد، سیستمی که نسبت به تغییرات روبه رشد از سازگاری بیشتری برخوردار می‌باشد و نسبت به مسائل آن پاسخگو است. در نظر مک لالین فرایند سیستمی حاکم بر شهر برسیستم برنامه‌ریزی و نظام تصمیم گذاری اثر گذار است. از نظر مک لالین بحث حکومت شهری و حاکمیت شهری به این صورت مبین می‌گردد. از نظر او حاکمیت نوعی فرایند است. نظریه مک لالین پایه تحقیقات بعدی را صورت می‌دهد به ویژه آنکه دو مفهوم حاکمیت شهری و حکومت شهری به صورت متفاوت در کنار هم قرار بگیرند (حسین پور، ۱۳۹۰: ۲۳).

- نظریه ویلیامز

ویلیامز مدیریت شهری را یک تئوری و چشم انداز نمی‌داند، بلکه آن را چارچوب و پایه و اساس مطالعات شهری می‌داند. او اضافه می‌کند که مدیریت شهری ارتباط قوی و تنگاتنگ با ماهیت شهر از یک طرف و ساختارهای

اجتماعی و اقتصادی از طرف دیگر دارد. همچنین مدیریت شهری با سازمان های دولتی که در شهر خدمات ارائه می دهند و جمعیت شهر ارتباط تنگاتنگی دارد (بیگلری، ۱۳۸۹: ۲۲). اصل اساسی در حکومت های محلی این است که مردم همان محل با مشارکت و همفکری یکدیگر و حتی المقدور با استفاده از منابع و امکانات محلی نسبت به تامین خدمات عمومی و نیز عمران و آبادی محل در چارچوب قانونی اقدام نمایند (رجب صلاحی، ۱۳۸۱: ۱۱۸).

عناصر مدیریت استراتژیک شهری

عناصر اصلی مدیریت استراتژیک شهری با توجه به شرایط و ویژگی های هر شهر اغلب تغییر می یابند. لیکن، سه عنصر اصلی آن عبارتند از:

- طراحی و ارزیابی: (تشکیلات سازمانی برای فرآیند و ارزیابی وضعیت شهر (وضع موجود)
- چشم انداز و استراتژی: (تنظیم چشم انداز بلندمدت و تعیین استراتژی ها)
- اجرا و نظارت: (اجراء برنامه عمل، نهادینه کردن فرآیند استراتژی های توسعه شهری و نظارت بر آن، مرور بر استراتژی ها)

مهمترین و شاخص ترین مرحله مدیریت استراتژیک شهری، مرحله تدوین چشم اندازهای توسعه شهر است. چشم انداز یک شهر را می توان یک ایده از آینده و یا تصور کردن جایگاه آینده یک جامعه دانست. یک چشم انداز خوب باید مربوط به آینده بوده و دور نگر باشد؛ اما در عین حال واقع گرایانه تدوین شده باشد. معیارهای یک سیاست خوب عبارتند از:

- انتخاب های مناسب را منعکس می کند.
- هیچ چیزی اهمیت مساوی ندارد.
- واقع گرایانه اما چالش انگیز باشند.
- شمار محدودی از فعالیت هایی که احتمال بالایی در دستیابی به نتایج را دارند در بر می گیرد.
- به روشنی عوامل موثر را تشخیص می دهد.
- محرک های اجرا را فراهم نمایند.
- منحصر بر پایه مشارکت های اجتماعی صرف قرار داشته باشند.
- قابل انعطاف و قابل تجدید نظر بوده تا تغییرات را منعکس نمایند (رفیعیان، ۱۳۸۶: ۳۴ - ۳۳).

پیشینه پژوهش

- اتحادیه اروپا (۲۰۱۶) در گزارشی تحت عنوان "سیاست های شهری و منطقه ای، برنامه استراتژیک ۲۰۲۰ - ۲۰۱۶" به بررسی سیاست ها و جهت گیری های جدید سیاسی، شهری و منطقه ای در طرح های استراتژیک این اتحادیه پرداخته است. چشم انداز این گزارش؛ درک کامل پتانسیل های مناطق شهری برای بهبود پایدار اقتصادی و کیفیت زندگی در تمامی قسمتهای این اتحادیه می باشد.

- Vazquez و همکاران (۲۰۱۴) در گزارشی با عنوان "بهترین روشها و متدولوژی های برنامه ریزی استراتژیک شهری در منطقه دریای مدیترانه" به بررسی مدیریت استراتژیک هفت شهر "الفیها، بارسلونا، لارناکا، مالاگا، سیدا، اسفاکس،

سوس" پرداخته است. نهایتاً این پژوهش اقدام به ارائه باکس متدولوژی‌های برنامه‌ریزی‌های استراتژیک در قالب چهار بخش مراحل برنامه استراتژیک، تاثیرات بازیگران، اهداف مورد نظر و توضیحات اجرایی هر کدام نموده است. - Lei Gao و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان "طراحی یک سیستم شبیه سازی مبتنی بر عامل برای ارزیابی شبکه‌بندی استراتژی‌های مدیریت شهری" بیان می‌دارند که روشهای سنتی مدیریت شهری در یک شهر مدرن، دیگر قابلیت اجرایی ندارد و به نظر می‌رسد شبکه‌بندی مدیریت شهری (GUM) یک مدل نوید بخشی برای مدیریت شهری در قرن ۲۱ باشد. اما GUM برای بهره‌گیری از استراتژی‌های مدیریت موثر به چیزی بیشتر از زیرساخت نیاز دارد.

- شکوهی و همکاران (۱۳۹۵) در پژوهشی با عنوان "برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM" به این نتیجه رسیده‌اند که رویکرد عمده برنامه‌ریزی و مدیریت شهری ایران، متأثر از مکتب برنامه‌ریزی سنتی با محوریت طرح جامع است که غالباً در آن ابعاد توسعه فیزیکی و آرایش و انتظام کالبدی شهر، بر ابعاد اجتماعی شهروندی تقدم دارد.

- حلاجیان و امین شاد (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان "شناسایی و تدوین استراتژی‌های مؤثر مدیریت استراتژیک توسعه شهری شهرستان رامسر" به بررسی نظرات هفتاد نفر از نخبگان و مدیران شهری در راستای تدوین استراتژی‌های مؤثر در مدیریت استراتژیک توسعه شهری رامسر پرداخته است. نهایتاً با بهره‌گیری از تکنیک SWOT به بررسی عوامل داخلی و خارجی در قالب نقاط قوت و ضعف، فرصت و تهدید، و شناسایی استراتژی‌ها و ارائه اولویتهای اجرایی در مدیریت شهری رامسر پرداخته است.

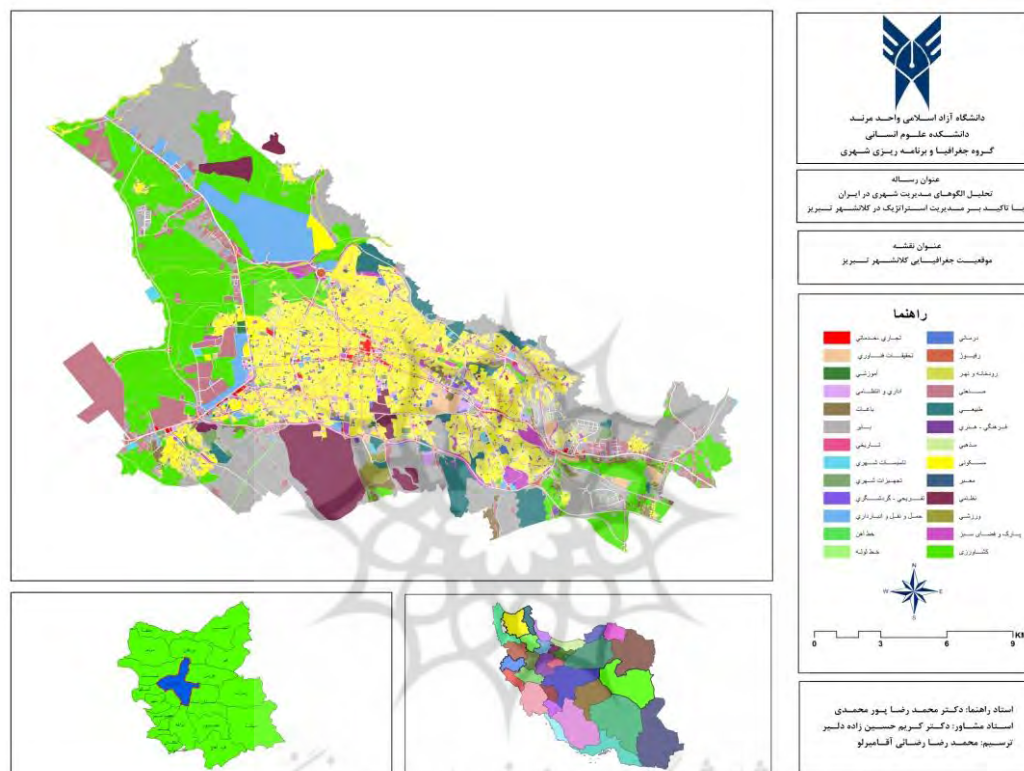
- رهنما و صادقی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان "شناسایی و سنجش بسترهای بایسته برای الگوی مدیریت استراتژیک شهری برای مدیریت شهری مشهد"، بسترهای لازم را برای برپایی الگوی مدیریت استراتژیک شهری، شناسایی کرده‌اند. در این پژوهش، بسترهای لازم برای برپایی الگوی مدیریت استراتژیک شهری عبارتند از: شاخص اطلاعات، تفکر استراتژیک، تعهد، خودنوسازی، ثبات نسبی، شفافیت، شهروندمداری، مشارکت، یکپارچگی، خودارزیابی و بسیج منابع".

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات اسنادی و روش مطالعه و بررسی، با توجه به اهداف مورد نظر، موضوع و ماهیت تحقیق، اسنادی- تحلیلی می‌باشد. تحقیق حاضر سعی دارد تا در چارچوب مفاهیم و الگوی مدیریت شهری در ایران با تاکید بر مدیریت استراتژیک در کلان شهر تبریز به بررسی و شناخت وضعیت موجود مدیریت شهری کلانشهر بپردازد. در فرایند کار ابتدا با استفاده از منابع کتابخانه‌ای، داده‌ها گردآوری و مبانی نظری تدوین شده و سپس به منظور تحلیل الگوی مدیریت فعلی کلان شهر تبریز و فاصله آن از مدیریت استراتژیک اقدام به تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش گردیده است. در این راستا از تحلیل‌های ضریب همبستگی پیرسون، آزمون رگرسیون و آزمون one sample T-test در نرم افزار spss 18 بهره‌گیری شده است.

محدوده و قلمرو پژوهش

شهر تبریز با وسعتی حدود ۲۵۰۵۶ هکتار در ۳۸ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۸ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۲۲ دقیقه طول شرقی واقع شده است. متوسط ارتفاع شهر حدود ۱۴۶۰ متر از سطح دریاهای آزاد برآورد گردیده است (طرح جامع سوم تبریز، ۱۳۹۳، ج ۴: ۲۳). بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ خورشیدی، جمعیت شهر تبریز در این سال بالغ بر ۱۵۵۸۶۹۳ نفر بوده است که از این تعداد، ۷۸۶۶۶۱ نفر مرد و ۷۷۲۰۳۲ نفر زن بوده‌اند. همچنین تعداد خانوارهای ساکن این شهر، ۴۹۷۸۹۸ خانوار بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶).

شکل شماره ۱: نقشه موقعیت جغرافیایی کلانشهر تبریز منبع: نگارندگان

شیوه نمونه‌گیری و حجم نمونه

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل دو خوشه "مدیران و سیاست‌گذاران" و "اساتید و خبرگان متخصص در زمینه مدیریت شهری" می‌باشد. در راستای سرشکن سازی اختلافات میانگین‌های دو گروه، این دو خوشه در نظر گرفته شده است تا نتایج پژوهش از میزان خطای کمتری برخوردار باشد. با توجه به ماهیت پژوهش آنچه در رابطه با تعیین حجم نمونه در این پژوهش مد نظر می‌باشد عدم بهره‌گیری از فرمول‌های تعیین حجم نمونه شامل فرمول کوکران و جدول دمورگان می‌باشد. لذا در این پژوهش بصورت پیش فرض برای هر دو خوشه مدیران و سیاست‌گذاران شهری و اساتید و خبرگان متخصص در زمینه مدیریت شهری تعداد ۳۰ پرسشنامه برای هر خوشه در نظر گرفته شده است.

متغیرهای پژوهش

در این بخش به معرفی شاخص‌های موثر بر توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک در سیستم مدیریت کلانشهر تبریز

راهکارهای موثر در جهت بهبود سیستم مدیریتی این کلانشهر اشاره می‌گردد. در بخش اول پرسشنامه، میزان تاثیرگذاری هر یک از عوامل تعیین شده در توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک در قالب ۴ مولفه با ۲۰ گویه مورد اشاره قرار می‌گیرد. شاخص‌ها و گویه‌های مد نظر در جدول شماره ۱ مورد اشاره قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۱: شاخص‌ها و گویه‌های تعیین شده در توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک

شاخص‌ها	گویه‌ها
مؤلفه ارتباطی (روابط)	۱- میزان ارتباط بین مسئولین مدیریت شهری تبریز در سیستم برنامه‌ریزی کشور
	۲- میزان بسترسازی برای (NGO) در سلسله مراتب قدرت و تصمیم‌گیری در نظام مدیریت شهری تبریز
	۳- میزان فعلی آمادگی تغییر نگرش مردم در نظام مدیریت شهری تبریز
	۴- میزان فعلی تحقق هنر مذاکره بین جامعه مدنی و بخش خصوصی با سازمانهای ذیربط در نظام مدیریت شهری
	۵- میزان فعلی تسهیل فناوری نوین ارتباطی و اطلاعاتی میان ذینفعان در نظام مدیریت شهری تبریز
مؤلفه نگرشی (دانشی)	۱- آمادگی تغییر سازمان‌های مرتبط با مدیریت و برنامه‌ریزی شهری در راستای مدیریت استراتژیک
	۲- تمایل برای پذیرش تغییر و امکان پذیری تغییر از نگرش متمرکز به نگرش مشارکتی در مدیریت استراتژیک
	۳- تمایل برای تغییر از رویکرد غالب بودن و اثربخشی نگرش کالبدی به نگرش راهبردی
	۴- تمایل برای شیفیت از نگرش قطعی نگرانه در مسائل شهری در نظام برنامه‌ریزی شهری کشور به نگرش راهبردی
	۵- تمایل مدیران، مجریان و کارفرمایان نسبت به تغییر رویکرد از مدیریت سنتی به مدیریت استراتژیک
مؤلفه نهادی (رسمی)	۱- امکان تغییر قوانین و مقررات مدیریت شهری با توجه به مجموعه مقررات در نظام برنامه‌ریزی شهری کشور
	۲- میزان اثر بخشی قوانین و مقررات برنامه‌ریزی شهری در گذشته
	۳- میزان انعطاف پذیری سیستم برنامه‌ریزی شهری کشور
	۴- میزان انعطاف پذیری قوانین و مقررات مدیریت شهری در سیستم برنامه‌ریزی شهری کشور
	۵- میزان کارآمدی قوانین و مقررات و نظارت بر قوانین در نظام برنامه‌ریزی کشور
مؤلفه هنجاری (رفتاری)	۱- میزان انعطاف پذیری و کارایی بدنه اجرایی فعلی نظام مدیریت شهری تبریز
	۲- میزان آمادگی فعلی برای تغییر نظام مدیریت شهری تبریز به سمت رویکرد استراتژیک
	۳- میزان اثربخشی فعلی نظام مدیریت شهری تبریز
	۴- میزان پاسخگویی نظام فعلی مدیریت شهری تبریز به مسائل شهری
	۵- میزان شفافیت فعلی نظام مدیریت شهری تبریز

منبع: گردآوری نگارندگان

در بخش دوم پژوهش جهت تحلیل الگوی فعلی مدیریت شهری کلانشهر تبریز از بعد توانایی‌های مدیریت بهینه، شاخص‌هایی در قالب ۶ مولفه با ۴۱ گویه ارائه شده است. شاخص‌ها و گویه‌های مد نظر در جدول شماره ۲ مورد اشاره قرار می‌گیرد.

جدول شماره ۲: شاخص‌های تحلیل الگوی فعلی مدیریت شهری کلانشهر تبریز

اجرائی	اقتصادی	تصمیم‌گیری	عملکردی	مشارکتی	هوشمندسازی
انعطاف پذیری	امنیت شهری	تمرکز زدایی	آینده نگری	بهره‌گیری از NGO	ابتکارات مدیریتی
سرعت عمل	پویایی اقتصاد شهری	چشم انداز سازی	پاسخگویی	دمکراسی شهری	استفاده از تکنولوژی
ظرفیت سازی نهادی	رقابت پذیری شهری	قابلیت اندازه‌گیری	پویایی	شهروند مداری	پایداری شهری
مدیریت منابع انسانی	مکانیزم چرخه درآمد و هزینه	قابلیت باز خورد نتایج	سیستم نظارت	عدالت اجتماعی	پشتیبانی ابتکارات
مکانیزم تصمیم‌گیری	میزان بهره وری	مکانیزم خط مشی گذاری و تصمیم‌گیری	قابلیت کنترل	مشارکت مدنی	تحقق شهر هوشمند
		مکانیزم سیاست گذاری	مدیریت یکپارچه شهری	مکانیزم مشارکت ذینفعان	تقویت طبقه خلاق
		مکانیزم مشاوره	مکانیزم پایش		مدیریت دانش
		وجود تفکر راهبردی	مکانیزم ترکیب شاخص		
			میزان شفافیت		
			وجود رویکرد سیستمی		

منبع: گردآوری نگارندگان

روایی و پایایی ابزار پژوهش

در این پژوهش از روش آلفای کرونباخ جهت سنجش پایایی پرسشنامه‌ها بهره‌گیری شده است. در این راستا ابتدا تعداد ۲۰ پرسشنامه مورد پیش آزمون قرار گرفته است. سپس اقدام به وارد نمودن نتایج ۲۰ پرسشنامه فوق الذکر به

نرم افزار SPSS18 گردید. نهایتاً از طریق آزمون آلفای کرونباخ اقدام به تعیین میزان پایایی پرسشنامه پژوهش گردید. نتایج حاصل از آزمون مذکور نشان داد که میزان پایایی پرسشنامه پژوهش مقدار ۰/۸۶ می‌باشد. مقدار پایایی ذکر شده نشان از پایایی بسیار بالای پرسشنامه پژوهش دارد. در ارتباط با تعیین روایی پرسشنامه قابل ذکر است که گویه‌ها و سوالات پرسشنامه پژوهش از تحقیقات مشابه و مبانی نظری رساله و همچنین از نظرات مدیران و دست اندرکاران مدیریت شهری و اساتید مطرح در این زمینه در قالب طیف لیکرت استخراج گردیده است و این موضوع نشان از روایی پرسشنامه دارد.

یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی مدیریت فعلی شهر تبریز از بعد توانایی‌های مدیریت بهینه و مناسب از آزمون One-Sample Test استفاده شده است. نتایج به دست آمده از این آزمون نشان داد که میانگین مولفه‌های اجرایی برابر با ۲,۳۷؛ مولفه‌های اقتصادی برابر با ۲,۴۹؛ مولفه‌های تصمیم‌گیری برابر با ۲,۴۱؛ مولفه‌های عملکردی برابر با ۲,۲۱؛ مولفه‌های مشارکتی برابر با ۲,۰۰ و مولفه‌های هوشمندسازی برابر با ۲,۱۶ بوده که میانگین کل بدست آمده از شش شاخص سنجنده مدیریت فعلی شهر تبریز برابر با ۲,۲۷ در طیف لیکرت بوده است. با توجه به اینکه سوالات پرسشنامه مذکور بصورت "بیشتر بهتر" طراحی شده است از این رو میانگین‌های کمتر از امتیاز ۳ در طیف لیکرت نشان از نا مناسب بودن وضعیت آن شاخص دارد. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که هر شش شاخص مد نظر پژوهش کمتر از امتیاز ۳ بوده و از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست. مقدار آماره و درجه آزادی این آزمون برابر با $DF=59$ و $T=28,73$ می‌باشد و P-value برابر آن برابر با ۰,۰۰ است.

جدول شماره ۳: نتایج آزمون T-Test جهت بررسی مدیریت فعلی شهر تبریز

شاخص‌ها	تعداد میانگین	T	Sig	DF	سطح معناداری
مؤلفه‌های اجرایی	۲,۳۷	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۷,۲۷	
مؤلفه‌های اقتصادی	۲,۴۹	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۶,۳۰	
مؤلفه‌های تصمیم‌گیری	۲,۴۱	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۶,۶۱	
مؤلفه‌های عملکردی	۲,۲۱	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۶,۳۶	
مؤلفه‌های مشارکتی	۲,۰۰	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۰,۰۴	
مؤلفه‌های هوشمند سازی	۲,۱۶	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۵,۴۱	
شاخص‌های مدیریت فعلی شهر	۲,۲۷	۶۰	۰,۰۰	۵۹۲۸,۷۳	

منبع: یافته‌های پژوهش

همچنین به منظور بررسی میزان تاثیرگذاری متغیرهای توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک، از آزمون One-Sample Test استفاده شده است. نتایج به دست آمده از این آزمون نشان داد که میانگین مولفه‌های ارتباطی برابر با ۲,۶۴؛ مولفه‌های نگرشی برابر با ۲,۶۳؛ مولفه‌های نهادی برابر با ۲,۵۷ و مولفه‌های هنجاری برابر با ۲,۱۵ بوده که میانگین کل بدست آمده از چهار شاخص سنجنده میزان تاثیرگذاری متغیرهای توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک برابر با ۲,۵۰ در طیف لیکرت بوده است. با توجه به اینکه سوالات پرسشنامه مذکور بصورت "بیشتر بهتر" طراحی شده است از این رو میانگین‌های کمتر از امتیاز ۳ در طیف لیکرت نشان از نا مناسب بودن وضعیت آن شاخص دارد. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که هر چهار شاخص مد نظر پژوهش کمتر از امتیاز ۳ بوده و از وضعیت چندان

مناسبتی برخوردار نیست. مقدار آماره و درجه آزادی این آزمون برابر $DF=59$ و $T=30,21$ بوده و P-value آن برابر با $0,00$ می‌باشد.

جدول شماره ۴: نتایج T-Test بررسی میزان تاثیرگذاري متغیرهای توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک

شاخص‌ها	تعداد میانگین T	SigDF	سطح معناداری
مؤلفه‌های ارتباطی	۶۰	۰,۰۰	۰۹۲۵,۹۸
مؤلفه‌های نگرشی	۶۰	۰,۰۰	۰۹۲۳,۱۰
مؤلفه‌های نهادی	۶۰	۰,۰۰	۰۹۲۷,۶۹
مؤلفه‌های هنجاری	۶۰	۰,۰۰	۰۹۲۴,۱۴
میانگین کل شاخص‌های مدیریت استراتژیک	۶۰	۰,۰۰	۰۹۳۰,۲۱

منبع: یافته‌های پژوهش

در راستای ارزیابی و تحلیل میزان وجود همبستگی در بین دو خوشه مدیریت استراتژیک و مدیریت فعلی اقدام به انجام آزمون همبستگی پیرسون گردید. ضریب همبستگی شدت رابطه و همچنین نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) را نشان می‌دهد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در صورت عدم وجود رابطه بین دو متغیر برابر صفر است. جدول زیر ضریب همبستگی پیرسون، sig و تعداد داده‌های مدیریت استراتژیک شهری و مدیریت فعلی شهر تبریز را نشان می‌دهد. $Sig=0,00$ می‌باشد به همین دلیل با اطمینان ۹۹ درصد وجود رابطه مورد تأیید می‌باشد. یعنی بین شاخص مدیریت استراتژیک شهری و مدیریت فعلی شهر تبریز رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بر اساس جدول می‌توان گفت شدت همبستگی بین دو متغیر مدیریت استراتژیک شهری و مدیریت فعلی شهر تبریز $+0,594$ می‌باشد که این امر بیانگر رابطه مستقیم و تقریباً زیاد بین دو متغیر است.

جدول ۵: ضریب همبستگی بین مدیریت استراتژیک شهری و مدیریت فعلی شهر تبریز

همبستگی‌ها	
مدیریت استراتژیک شهری	مدیریت فعلی شهر تبریز
ضریب پیرسون	۰,۵۹۴**
Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۰
تعداد	۶۰
ضریب پیرسون	۰,۵۹۴**
Sig. (2-tailed)	۰,۰۰۰
تعداد	۶۰

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

منبع: یافته‌های پژوهش

به منظور پیش بینی تاثیر یک متغیر روی متغیر وابسته از رگرسیون ساده استفاده می‌شود. در رگرسیون ساده نیز فرض خطی بودن رابطه بین متغیرها برقرار می‌باشد. یکی از پیش فرض‌های رگرسیون خطی این است که توزیع داده‌های متغیر وابسته نرمال یا نزدیک به نرمال باشد. برای پی بردن به نرمال بودن یا نبودن داده‌ها، در این پژوهش از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شده است. جدول شماره ۶ به ترتیب ضریب همبستگی ساده، ضریب تعیین، ضریب تعدیل شده و خطای معیار تخمین را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۶: ضریب رگرسیون و ضریب همبستگی

مدل	ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعدیل شده	خطای معیار میانگین
۱	۰,۶۵۲ ^a	۰,۴۲۵	۰,۳۶۰	۰,۵۱۳

a. پیش‌بینی کننده: مؤلفه‌های اجرایی، اقتصادی، تصمیم‌گیری، عملکردی، مشارکتی، هوشمند سازی

منبع: یافته‌های پژوهش

خروجی بعدی مربوط به آنالیز واریانس رگرسیون است و خطی بودن رابطه ی بین متغیرها را آزمون می کند. جدول شماره ۷ به بررسی قطعیت وجود رابطه خطی بین متغیر می پردازد. با توجه به اینکه برای هر شش مولفه $\text{sig} = 0.00 < 0.05$ می باشد، بنابراین فرض خطی بودن مدل برای هر شش مولفه تأیید می شود.

جدول شماره ۷: جدول واریانس رگرسیون ANOVA

مدل	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	توزیع F	Sig.
رگرسیون	۱۰,۳۲۱	۶	۱,۷۲۰	۶,۵۳۳	۰,۰۰۰ ^a
باقی مانده	۱۳,۹۵۶	۵۳	۰,۲۶۳		
کل	۲۴,۲۷۷	۵۹			

a. پیش بینی کننده: مولفه های اجرایی، اقتصادی، تصمیم گیری، عملکردی، مشارکتی، هوشمند سازی
b. متغیر مستقل: مدیریت استراتژیک شهری

منبع: یافته های پژوهش

با توجه به جدول شماره ۸ معناداری شاخص مدیریت استراتژیک شهری با سطح $0,00$ تأیید می شود که ضریب استاندارد شده BETA برای هر کدام از شاخص ها در جدول به تفکیک مولفه ها آمده است، که نشان می دهد به ازای هر واحد تغییر در شاخص های متغیر مستقل، چه میزان در متغیر وابسته تغییر ایجاد می شود.

جدول شماره ۸: جدول تحلیل رگرسیون

مدل	ضریب استاندارد نشده		Standardized Coefficients		Sig.
	B	خطای معیار	Beta	t	
(Constant)	۱,۰۲۹	۰,۲۷۸		۳,۶۹۵	۰,۰۰۱
مولفه های اجرایی	۰,۰۶۰	۰,۲۱۱	۰,۰۶۳	۰,۲۸۶	۰,۷۷۶
مولفه های اقتصادی	۰,۰۱۰	۰,۱۵۶	۰,۰۱۱	۰,۰۶۱	۰,۹۵۱
مولفه های تصمیم گیری	۰,۰۸۳	۰,۱۷۳	۰,۰۹۱	۰,۴۷۸	۰,۶۳۵
مولفه های عملکردی	۰,۴۶۹	۰,۲۰۶	۰,۴۷۵	۲,۲۷۳	۰,۰۲۷
مولفه های مشارکتی	۰,۰۲۵	۰,۱۶۳	۰,۰۳۰	۰,۱۵۳	۰,۸۷۹
مولفه های هوشمند سازی	۰,۳۷۲	۰,۱۷۸	۰,۳۸۳	۲,۰۸۵	۰,۰۴۲

a. متغیر مستقل: شاخص مدیریت استراتژیک شهری

منبع: یافته های پژوهش

بررسی خروجی جدول Coefficients، اطلاعات ضروری برای پیش بینی متغیر وابسته را در اختیار ما قرار می دهد. مشاهده می کنیم که مقدار ثابت constant برای هر شش شاخص معنا دار شده اند (ستون Sig). پس از تعیین معنا دار بودن مقدار ثابت و متغیر درآمد، ستون Standardized Coefficients بیانگر ضریب رگرسیونی استاندارد شده یا مقدار بتا است. ضریب رگرسیونی استاندارد شده یا Beta مدیریت فعلی شهر تبریز در این پژوهش برای مولفه های اجرایی $0,63$ ؛ مولفه های اقتصادی $0,11$ ؛ مولفه های تصمیم گیری $0,91$ ؛ مولفه های عملکردی $0,475$ ؛ مولفه های مشارکتی $0,30$ و مولفه های هوشمند سازی $0,383$ می باشد که نشانگر میزان تاثیر متغیر مستقل (مدیریت استراتژیک شهری) بر وابسته (مدیریت فعلی شهر تبریز) است.

نتیجه گیری

پژوهش حاضر در پی بررسی و تحلیل وضعیت موجود سیستم مدیریتی شهر تبریز، اقدام به مطالعه و بررسی آن نموده است. با توجه به گستره مدیریتی این کلانشهر و ضعف در سیستم مدیریت سنتی، لزوم انتقال به رویکرد مدیریت استراتژیک در سیستم مدیریتی این کلانشهر ضروری می نماید. از این رو پژوهش حاضر با بررسی و تحلیل الگوی فعلی مدیریت فعلی کلانشهر تبریز از بعد توانایی های مدیریت بهینه و مناسب اقدام به مطالعه شکاف موجود

بین سیستم سنتی و رویکرد مدیریت استراتژیک نموده است. نتایج حاصل از مطالعه شش بعد تحلیلی الگوی فعلی مدیریت شهری تبریز برای مولفه‌های اجرایی برابر با ۲,۳۷؛ مولفه‌های اقتصادی برابر با ۲,۴۹؛ مولفه‌های تصمیم‌گیری برابر با ۲,۴۱؛ مولفه‌های عملکردی برابر با ۲,۲۱؛ مولفه‌های مشارکتی برابر با ۲,۰۰ و مولفه‌های هوشمندسازی برابر با ۲,۱۶ و میانگین کل بدست آمده از شش شاخص سنجنده مدیریت فعلی شهر تبریز برابر با ۲,۲۷ در طیف لیکرت بوده است. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که هر شش شاخص مد نظر پژوهش کمتر از امتیاز ۳ بوده و از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست. همچنین نتایج حاصل از مطالعه چهار بعد تاثیر گذار در توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک برای مولفه‌های ارتباطی برابر با ۲,۶۴؛ مولفه‌های نگرشی برابر با ۲,۶۳؛ مولفه‌های نهادی برابر با ۲,۵۷ و مولفه‌های هنجاری برابر با ۲,۱۵ بوده که میانگین کل بدست آمده از چهار شاخص سنجنده میزان تاثیرگذاری متغیرهای توسعه رویکرد مدیریت استراتژیک برابر با ۲,۵۰ در طیف لیکرت بوده است. نتایج حاصل از این آزمون نشان داد که هر چهار شاخص مد نظر پژوهش کمتر از امتیاز ۳ بوده و از وضعیت چندان مناسبی برخوردار نیست. در راستای بررسی میزان همبستگی بین شاخص‌های مدیریت فعلی و مدیریت استراتژیک اقدام به اجرای آزمون همبستگی پیرسون گردید. نتایج پژوهش نشان داد که ارتباط مثبت و معنی داری به میزان ۰,۵۹۴+ بین دو متغیر وجود دارد. در راستای پیش بینی تاثیر متغیر مستقل بر روی متغیر وابسته از رگرسیون ساده استفاده گردید. ضریب رگرسیونی استاندارد شده یا Beta مدیریت فعلی شهر تبریز در این پژوهش برای مولفه‌های اجرایی ۰,۶۳؛ مولفه‌های اقتصادی ۰,۰۱۱؛ مولفه‌های تصمیم‌گیری ۰,۰۹۱؛ مولفه‌های عملکردی ۰,۴۷۵؛ مولفه‌های مشارکتی ۰,۰۳۰ و مولفه‌های هوشمند سازی ۰,۳۸۳ می‌باشد که نشانگر میزان تاثیر متغیر مستقل (مدیریت استراتژیک شهری) بر متغیر وابسته (مدیریت فعلی شهر تبریز) است. این موضوع بیانگر تاثیرات و توانایی‌های مدیریت استراتژیک در مدیریت بهینه کلانشهر تبریز بوده و نیازمند بکارگیری این رویکرد به صورت کامل و جامع در سیستم مدیریتی کلانشهر تبریز می‌باشد.

منابع

- امامیان، سید محمد صادق (۱۳۸۶)، مروری بر تاریخچه، مفاهیم و ارائه فرایند پیشنهادی برای تدوین برنامه استراتژیک سازمان شهرداری، ویژه نامه مدیریت استراتژیک شهری، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۸۶.
- بابایی، مهناز، ابراهیمی، سعید. (۱۳۹۵). مطالعه و بررسی مؤلفه‌های مدیریت یکپارچه در شهر اصفهان، فصلنامه اقتصاد شهری، سال اول، شماره اول، زمستان ۱۳۹۵.
- بیگلری، شادی (۱۳۸۹)، ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله‌ای ناحیه ۲ شهرداری منطقه ۴ تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس.
- حسین پور، سید علی (۱۳۹۰)، تحلیل موانع ایجاد مدیریت یکپارچه شهری با تاکید بر نقش نهادهای حکومتی (نمونه موردی: کلانشهر تهران)، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه تربیت مدرس.
- حلاجیان، ابراهیم؛ امین شاد، علی (۱۳۹۴)، شناسایی و تدوین استراتژی‌های موثر مدیریت استراتژیک توسعه شهری شهرستان رامسر، نشریه مدیریت شهری، شماره ۴۰ پاییز ۱۳۹۴.
- رجب صلاحی، حسین (۱۳۸۱)، ساختار حکومت محلی، مدیریت شهری و شهرداری، برنامه‌ریزی و مدیریت شهری؛ مسائل نظری و چالش‌های تجربی، تهران: انتشارات شهرداری‌ها.
- رحیمی، محمد؛ نظریان، اصغر (۱۳۹۱)، تحلیل الگوی مدیریتی شهر تهران، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۸۱، پاییز ۱۳۹۱.

- رفعیان، مجتبی؛ گلیپگانی، عبدالرضا (۱۳۸۶)، برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهری به همراه مطالعه موردی برنامه‌ریزی استراتژیک شهر کرمان، ویژه نامه مدیریت استراتژیک شهری، شماره ۱، اردیبهشت ۱۳۸۶.
- رهنما، محمد رحیم؛ خاکپور، براتعلی؛ صادقی، مجتبی (۱۳۹۱)، تحلیل مدیریت استراتژیک در کلانشهر مشهد با بکارگیری مدل SWOT، نشریه علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۱۶، شماره ۴۲، بهار ۱۳۹۱.
- رهنما، محمد رحیم؛ صادقی، مجتبی (۱۳۹۱)، شناسایی و سنجش بسترهای بایسته برای الگوی مدیریت استراتژیک شهری (مطالعه موردی شهر مشهد)، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، دوره سوم، شماره ۹.
- سیاف زاده، علیرضا؛ بدری فر، منصور (۱۳۸۷)، ضرورت اصلاح نظام مدیریت توسعه شهری در کلان شهر تهران، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی - پژوهشی، سال پنجم، شماره ۱۸، تابستان ۱۳۸۷.
- شکوهی، محمد اجزاء؛ اسکندری ثانی، محمد؛ محمد آبادی، جواد (۱۳۹۵)، برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند بر اساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM، فصلنامه علمی ترویجی مطالعات فرهنگی و اجتماعی خراسان، سال ۱۱، شماره ۱، پاییز ۱۳۹۵.
- فاروقی، فرزین (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی ترابری شهری و توسعه اجتماعی (مطالعه تطبیقی ایران و فرانسه). فصلنامه مطالعات شهری، سال اول، شماره دوم، بهار ۱۳۹۱.
- مهندسان مشاور نقش محیط (۱۳۹۳)، طرح توسعه و عمران شهر تبریز (طرح جامع سوم شهر تبریز)، اداره کل راه و شهرسازی استان آذربایجان شرقی.
- وبر، ماکس (۱۳۶۹)، شهر در گذر زمان، ترجمه: شیوا کویانی، چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.
- Bryson, John M. (2011), *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. Fourth Edition. Published by Jossey-Bass A Wiley Imprint.
- Cities Alliance (2006), *City Development Strategy Guidelines Driving Urban Performance*, WASHINGTON D.C., February 1, 2006. Refer to: <http://www.araburban.org/files/file/cds-guidelines-final-march06.pdf>
- Coulthart, Alan; Nguyen, Quang; Sharpe, Henry (2006), *Urban development strategy: meeting the challenges of rapid urbanization and the transition to a market oriented economy*, World Bank in Vietnam, refer to: <https://searchworks.stanford.edu/view/6679577>
- European Commission (2016), *Strategic Plan 2016-2020 DG Regional and Urban Policy*, Ref. Ares (2016) 1566833 - 01/04/2016, refer to: https://ec.europa.eu/info/publications/strategic-plan-2016-2020-regional-and-urban-policy_en
- Gao, lei; Bohdan, Durnota; Yongsheng Ding, HuaDai (2012), *An agent-based simulation system for evaluating gridding urban management strategies*, Knowledge-Based Systems, Volume 26, February 2012, Pages 174-184
- Knowledge Management Terms. (2009) Retrieved November 2, 2009, from Stuhlman Management Consultants, refer to: <http://home.earthlink.net/~ddstuhlman/defin1.htm>
- McGill, Ronald (1998), *Urban management in developing countries*, Cities, Vol. 15, No. 6, pp. 463-471
- Rakodi, Carole. 1998, *Review of the poverty relevance of the peri-urban interface production system research*. Report for the DFID Natural Resources Systems Research Programme (PD70/7E0091), second draft.
- Vázquez, Débora Salafranca; M^adel Carmen, García Peña; Oriol Barba, Suñol (2014), *METHODOLOGY AND BEST PRACTICES IN URBAN STRATEGIC PLANNING IN THE MEDITERRANEAN*, fundacion CIEDES..
- Wong, Siu-Wai; Bo-sin Tang; Basil, Van Horen (2006), *Strategic Urban Management in China: A Case Study of Guangzhou Development District*, Habitat International, 30, 645-667.
- World Bank (2000), *Cities in Transition*, Washington D.C., September 2000, Refer to: <http://siteresources.worldbank.org/INTINFNETWORK/Resources/urban.pdf>